VONDELINGEN EN AALTERSE MOEDER HERENIGD IN 1842: PETRUS (1), PETRUS (2) EN EUGENIA VAN VOLSEM.

Tot nu toe wisten we van het bestaan van twee Aalterse vondelingen in de 19de eeuw. (1) Door het vrijwilligersproject in het gemeentearchief, waarbij alle akten van de burgerlijke stand tussen 1796 en 1920 worden herklapperd en gedigitaliseerd, kwam aan het licht dat tussen 1829 en 1862 een niet gering aantal vondelingen (meer bepaald 36 op 73), geplaatst door de Burgerlijke Godshuizen in Gent, in onze gemeente overleden vóór hun tweede verjaardag. De interesse was hiermee gewekt voor een grondiger onderzoek naar de aanwezigheid en de lotgevallen van deze, veelal stedelijke, geplaatste kinderen. Op basis van een excelbestand bij ocmw-Gent bleken er in totaal maar liefst 73 vondelingen kortstondig of zelfs lange tijd in Aalter te hebben verbleven. We slaagden er in over deze personen tal van gegevens in te zamelen, het een al interessanter dan het andere, en die zullen resulteren in een algemeen beeld, een sociale – en zo men wil zelfs een prosopografische of collectief-biografische – studie, naast enkele biografische schetsen. (2) Hierdoor laten we hier heel wat aspecten van het te vondeling leggen van kinderen achterwege.

Onderhavige bijdrage sluit er bij aan, maar is niet gebaseerd op één van die uitbestede vondelingen, maar wel op aanvankelijk één kind dat weliswaar ook in Gent werd gevonden, maar uit een Aalterse moeder. We kwamen dit kind veeleer per toeval op het spoor, daar het vermelde excelbestand ons enkel een zicht biedt op de gemeenten waar de kinderen werden uitbesteed, niet op hun later vastgestelde herkomst (tussen de ruim 7000 dossiers zitten misschien nog Aalterse kinderen?). Bij het verwerken van de gegevens en het uitschrijven botsten we op… rare zaken. Net hierdoor werden nieuwe denkpistes geformuleerd, werd er opnieuw gezocht, ontdekten we zowaar nog een kind met dezelfde naam, waarna er samenwerking en uitwisseling met andere vorsers gebeurde (3), de vraagstelling en invalshoek werden aangepast enz. Kortom, we herschreven ons artikel compleet.

Concreet nieuw uitgangspunt: op 4 november 1842 haalt een zekere Eugenia Van Volsem uit Aalter twee vondelingkinderen op, waarvan ze beweerde – en hoogstwaarschijnlijk overtuigend aantoonde – dat

het haar kinderen waren. Deze kinderen droegen – door haar toedoen – een identieke naam, maar het bizarre karakter van deze zaak houdt niet op op die bewuste dag. Integendeel. We betwijfelen of een hedendaags cineast dergelijk verhaal kan verzinnen.
We kunnen dit onderwerp, dit artikel op diverse manieren benaderen. We kozen uiteindelijk om de moeder als vertrekpunt te nemen, als het meest logisch, daar zij de band is tussen de twee kinderen en de sleutelrol speelde. Ook, of zelfs, bij deze aanpak moeten we sommige zaken hypothetisch benaderen, bij gebrek aan bronnen.

1. Eugenia van volsem: hopeloos, losbandig, bedrogen of…?

1.1 Petrus Van Volsem

Eugenia Van Volsem is geboren in Aalter op 14 juli 1811 als dochter van de toen 43-jarige Pieter Cornelius en de 39-jarige Jacoba Theresia Mortier. (4) Het gezin woonde toen in de wijk Stratem. Haar ouders overleden respectievelijk in 1841 en 1837 in Ursel. Gezien Aalter pas over bevolkingsregisters vanaf 1847 beschikt, weten we niet wanneer ze verhuisden en hebben we geen absolute zekerheid over Eugenia's woonplaats. Uit andere documenten blijkt dat ze in Aalter bleef. Het feit dat haar vader dagloner en ongeletterd was, wijst op een geringe afkomst. Ze ging dan ook zelf jong aan het werk, slecht betaald werk. In 1832 deelde ze mee spinster te zijn, in Aalter. Het lijkt ons niet uitgesloten dat ze bij een derde inwoonde, wat toen zeker niet vreemd was, of dat ze zelfs dienstmeid was. Had ze een liefje – een vluchtig contact of iemand die door economische en/of andere omstandigheden een huwelijk niet zag zitten – , een pakgrage werkgever of huisgenoot of…? Omstreeks de jaarwisseling werd ze in elk geval zwanger.

Onwettige of natuurlijke kinderen waren toen zeker geen zeldzaamheid (5), maar ook voor de lagere klasse lag dergelijke situatie wat moeilijk. Als de jonge vrouw ergens inwoonde, kon ze vermoedelijk moeilijk daar bevallen. Terug naar de ouders was misschien ook niet zo evident. En wat erna als alleenstaande? Zou ze nog werk hebben? Waar moest ze het kindje dan onderbrengen? Er zullen nog wel meer vragen door haar hoofd hebben gespookt. De keuze om even naar *de stad* uit te wijken, lag vrij voor de hand. (6) In eerste instantie trok ze naar de provinciale *vroedkundige* school aan de Bijloke in Gent, waar ze op 29 augustus 1832 beviel van een jongen. Had ze toen nog

het idee haar kind zelf op te voeden, ondanks haar weinig rooskleurige situatie? Feit is dat de geboorte bij de Gentse burgerlijke stand werd aangegeven. Het baren in die instelling bracht een officiële aangifte als een evidentie mee. Gezien er geen vader bekend was, gebeurde dit door een leerlinge van de school. Bij een gelijkaardige thuisbevalling nam in principe de vroedvrouw deze taak op zich. Op 30 augustus werd het kind ingeschreven onder de naam Petrus Van Volsem. Het lijkt er alvast op dat ze de voornaam zelf koos. Het blijft onduidelijk of ze weet had van de aangifte. We vermoeden dat ze al op 31 augustus de kraaminstelling verliet. Voor zover bekend kwam ze terug naar Aalter, zonder kind. Ze nam gewoon de draad van haar leven weer op. Tijdgenoten moesten het misschien stellen met een doodgeboren of spoedig overleden kind. Uiteraard geloofwaardig. Ten vondeling leggen? Een taboe, verdringen of negeren?

1.2 Petrus De Volder, de eerste

Het te vondeling leggen van kinderen kende in de crises van de 19de eeuw een flinke toename, zeker in stedelijke milieus. Op het platteland viel een zwangerschap moeilijker geheim te houden, maar de lokale praktijk wees uit dat dit toch sporadisch voorkwam. Maar het bestaan van vondelingschuiven in steden bood ook bedrogen en andere plattelandsmeisjes en -vrouwen uit de wijde omtrek soms een uitweg. De regionale afkomst werd doorgaans enkel maar duidelijk als een moeder in betere omstandigheden haar kind terugwenste. (7) Bracht bovenstaande Eugenia op een idee of had ze al voor haar bevalling een dergelijk plan?

De Gentse *rolle* (8) of vondelingenschuif bevond zich in de Sint-Jan-in-d'Olie-wijk (9), in de gebouwen behorend tot het Sint-Janshospitaal of Godshuis van Sint-Jan-ten-Dullen (nu bij St.-Jacobs). (10) Hoe een kloosterlinge of personeelslid van het verantwoordelijke Burgerlijk Godshuis precies weet had van het deponeren van een kind (een bel?) is ons niet bekend, maar er was wel permanent iemand in de buurt voor het geval dat… Op 31 augustus 1832 om 9 uur 's avonds was het opnieuw zo. Zoals de volksnaam aangeeft, was de schuif een soort rol of trommel, die deels open was. Na het sluiten van het deurtje aan de buitenzijde, kon het systeem worden gedraaid, zodat het kind binnen er kon worden uitgehaald. Het ukje werd vervolgens in het vondelingenregister geregistreerd (11) en er werd een persoonlijk dossier (12) aangelegd, gezien het te vinden leggen anoniem verliep.

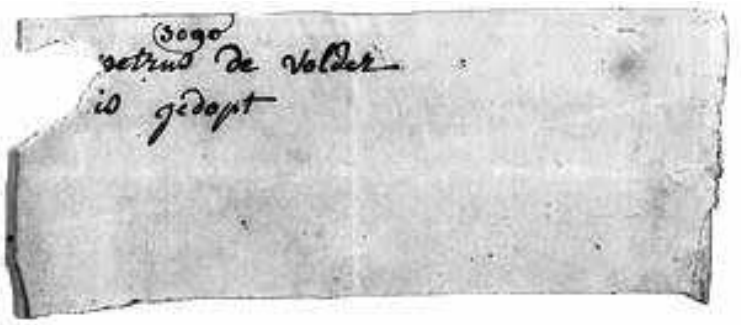

Het briefje aangetroffen op onze vondeling.

Met het bewuste kind kon alles vlug en eenvoudig verlopen. Het droeg namelijk een briefje bij zich met daarop in twee regeltjes geschreven "*petrus de volder is gedopt*". Gezien de grote verscheidenheid aan Gentse parochies en de vaak moeilijke toegang tot 19de-eeuwse parochieregisters, gingen we niet op zoek naar de doopakte. Er is bijgevolg ook geen stellige zekerheid omtrent de doop. Dergelijke briefjes waren een vrij courant gebruik (zo'n 60% toen). Daarenboven waren de (voor)naam en een verwijzing naar de zielstoestand de meest voorkomende gegevens. De helft van hen bleek al gedoopt. Bijna alle kinderen behielden ook hun naam. (13)
Vanwaar de naam De Volder opduikt hebben we het raden. Gezien de leeftijd van de moeder en zoals later ook zal blijken, was ze geen weduwe. Een meer realistische optie luidt dat ze een fictieve naam aanwendde om iedereen om de tuin te leiden. Dit kon als persoonlijke protectie of als vorm van bescherming om haar vrucht voor een idiote naam te behoeden. Aldus ontliep het kind een zeker en eerste stigma. *Minder-gelukkige* (we zijn ons bewust van de eufemistische betekenis) kinderen, hier concreet dus zonder naam, kregen doorgaans een dusdanig verzonnen naam (14), dat het aspect vondeling bijna letterlijk op hun lijf en voorhoofd was geschreven, door bv. verwijzing naar de plaatsnaam of erger, pure fantasie, al evenzeer synoniem voor wat men administratieve neutraliteit, onverschilligheid, onzin en gemakzucht zou kunnen noemen. Zou ze op dat kritieke moment daarbij hebben stilgestaan? Dan lijkt ze een verdraaid slimme jongedochter. Of was dit veeleer een zoete wraak tegenover de verwekker, die geen last na lust wist te plaatsen?

Veel gegevens over dat eerste moment zijn er niet, behalve het standaard beschrijven van de materiële elementen, met name hoe de vondeling was aangekleed: "*een katoenen hemde, eenen zwarten ka-*

In het archief van ocmw-Gent bevinden zich van meerdere vondelingen restanten van de kleding waarin ze waren gewikkeld.
(Foto: Kunstcollectie Archief ocmw-Gent)

toenen lyfrok, eenen witten katoenen halsdoek, een witte lijnwaete muts gegarniert met een kantje; gebunselt in een geele katoene sargie". 's Anderendaags kreeg het kind in en van de Burgerlijke Godshuizen al een nieuwe bunsel, enkele dagen later gevolgd door een standaardpakketje kleding. (15)
Op 1 september 1832 verkreeg dit kind een – dus tweede – officieel bestaan in de registers van de burgerlijke stand, nu door een zogenaamde vindingakte, i.p.v. een geboorteakte. De aangifte gebeurde door de 28-jarige Sophia Vlaemingh, een particuliere uit de Sint-Jansdreef. Deze *beroepsomschrijving* staat veelal voor iemand uit de sociale bovenlaag. Zij trad er misschien op als een weldoenster, een vrijwilligster, want zij verklaarde zeer vaak dat ze een kind vond. De akte bevat geen nieuwe feiten en bevestigt enkel de doopnaam.

Vondelingkinderen werden over het algemeen vlug bij een opvang- of pleeggezin geplaatst, veelal op het platteland en uiteraard tegen vergoeding. Die eerste plaatsing was niet eenvoudig, gezien het in de meerderheid om zuigelingen ging. Er was met andere woorden een voedster nodig: een vrouw met een al dan niet recent overleden kind. (16) Deze vrouwen behoorden zelf overwegend tot de armere klasse en hoopten iets bij te verdienen. Ze deden dit niet uit sociale bewogenheid. Ook als het kind wat ouder werd, voor zover het zijn eerste levensjaar had doorsparteld, moest het voor het pleeggezin

economisch rendabel zijn. Niet bepaald rooskleurige vooruitzichten voor een vondeling. (17)

Onze Petrus kwam alras bij het gezin van Joseph Van den Abeele in Borsbeke terecht. Hij verbleef er tot 31 maart 1836. De volgende zes jaar werd hij geplaatst bij een zekere Albert Bruggeman in Ronse. De summiere standaardcontroles wezen op geen problemen en er waren evenmin klachten door derden. (18) Maar toch liep het (opeens?) verkeerd. Op 9 mei 1842 lichtte de burgemeester het Bestuur van de Burgerlijke Godshuizen in van een onverkwikkelijke zaak. Vondeling Petrus De Volder had het namelijk op een lopen gezet uit zijn pleeggezin. De reden lag vrij voor de hand, want naar verluidt werd hij door de vrouw Bruggeman slecht behandeld, zoniet mishandeld. Als 10-jarige moest hij vermoedelijk al zijn kost en inwoon zelf verdienen. Of misschien zelfs meer? Dit is uiteraard speculatief. Wel staat vast dat, gezien zijn leeftijd, het pleeggezin vanaf oktober 1841 een gevoelig lagere vergoeding genoot, namelijk 5,50 in plaats van 9 frank per kwartaal! Hij werd door dit voorval bij Pierre Debock in Kwaremont opgevangen. Het bestuur van Ronse volgde de situatie van nabij op en wist te melden dat de jongeling nu in goede handen was: "*Il est assez bien maintenant*", waardoor hij zelfs aan het nieuwe gezin officieel werd toevertrouwd. Blijkbaar werd er wel uitgekeken naar een andere opvang, maar in zekere zin noodgedwongen bleef hij, mits ook enige financiële afspraken met de Burgerlijke Godshuizen. Dit lijkt in tegenspraak, maar was louter toe te schrijven aan de gezondheidsproblemen van Petrus, die we slechts in de rand van dit hele gedoe vernemen. Te wijten aan zijn vorige post? Nochtans verklaarde de burgemeester van Ronse zelfs nog in september 1842 dat het vondelingkind bij de familie Bruggeman "*wel opgepast is, met geschiktheyd behandeld word, en dat het is gevaccineerd*". In theorie moesten de verantwoordelijken hiervoor hun pupil '*in 't leven*" tot bij de burgemeester leiden. Dit certificaat was noodzakelijk om de opvangouders hun achterstallige vergoeding voor maart-april te laten genieten. Eerlijkheidshalve moeten we opmerken dat dit gebeurde met een voorgedrukt formulier. Met andere woorden: papier is gewillig, zeker als er geld in het spel is.

1.3 Petrus De Volder, de tweede

Hoe het Eugenia Van Volsem intussen verging weten we niet. In zekere zin had ze geen tekort aan mannelijke belangstelling. Of was

ze iets te gewillig, of te opdringerig om van straat te geraken? Een vaststaand feit daarentegen is dat ze omstreeks mei 1834 opnieuw zwanger werd. Zij dacht misschien wel aan trouwen, maar daarvoor zijn natuurlijk twee partijen nodig. Volgens ze later verklaarde beviel ze in Aalter en werd het kind gedoopt in Lovendegem, … ook als Petrus Van Volsem, net als in 1832 voor de Gentse burgerlijke stand met haar familienaam. Om de zaak nog gecompliceerder te maken, laat ze ook dit kind achter in de Gentse *rolle*, op 20 februari 1835. Nog frappantere gelijkenissen zijn dat dit gebeurde om 9u 's avonds en dat ze opnieuw een briefje achterliet met de woorden: "*petrus de volder gelovet*", wat ons inziens op de doop wijst. Dat ze haar eigen familienaam niet opgaf, begrijpen we, maar waarom weer De Volder? Enkel een expert handschriften zou kunnen vaststellen of dezelfde persoon als de eerste keer dit schreef en of dit daarenboven het schrift is van Eugenia Van Volsem. (19) In het uiterst weinige vergelijksmateriaal zijn weliswaar gelijkenissen te herkennen, maar veel handschriften (van de arbeidende klasse) in de 19de eeuw vertonen weinig persoonlijke kenmerken, maar louter vormelijke overeenstemming (veelal tijds- en schoolgebonden, en waarop datering in de paleografie (20) is gebaseerd). Zeker de laaggeschoolden bootsten gewoon na. (21)

Haar tweede Petrus werd bij het vinden al geschat op een baby van veertien dagen. Overwoog ze toch om het kind te houden? De doop in Lovendegem lijkt veeleer op het tegendeel te wijzen. Het kind werd in het doopregister ingeschreven als onwettig, geboren in Aalter om 3u 's morgens. (22) Dit alles gebeurde op 16 februari, dus slechts vier dagen voor het vinden. We lezen er ook twee bijzonderheden, zelfs merkwaardigheden. In de rechtermarge noteerde iemand dat het om een nooddoop ging. Daarnaast trad een zekere

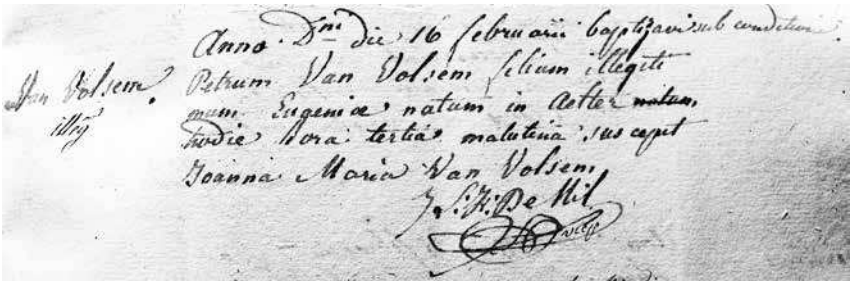
Anno Dñi die 16 februarii baptizavi sub conditione
Petrum Van Volsem filium illegitimum Eugeniæ natum in Aelter matrem
hodie hora tertia matutina, huius caput
Joanna Maria Van Volsem
J. C. De Mil

De Lovendegemse doopakte, 1835.

Joanna Maria Van Volsem, naar alle waarschijnlijkheid haar zuster geboren op 27 oktober 1801, op als doopheffer (meter). Wijst dit er niet op dat beide vrouwen op weg naar Gent waren om het kind in de *rolle* te deponeren? Vreesden ze plots voor het leven en zielenheil van het jongetje? Wachtten ze misschien ook daardoor iets langer om het ten vondeling te leggen? Een ander scenario, wat meer valabel is voor de nooddoop, is dat ze onderweg waren om in Gent te bevallen, maar dat ze er niet tijdig geraakten. Waar verbleef het trio die drie/vier dagen? Of was het van meet af aan bedoeld het kind onderweg te laten dopen, gezien ze vroeg vertrokken en Aalter geen goed idee was? Het is evenmin uitgesloten dat ze kennissen had(den) in Gent, of terecht kwam(en) bij iemand die vrouwen in nood bijstond, zoals met het schrijven van een briefje en het achterlaten van een kind. De moeder deed dit vaak niet zelf. [23] Een illegaal/verdoken circuit? Of was net Joanna Maria bij haar voor deze klus? Er wist dus op zijn minst nog één iemand anders van deze geboorte, mogelijks zelfs van de bestemming van het kind. Stelde de pastoor zich geen vragen? We bedachten zelfs even dat Joanna Maria Van Volsem alleen met het kind naar Gent trok, maar dan zou de pastoor misschien toch wel argwaan gekregen hebben? Of begreep die man de ernst van de situatie maar al te goed?

De rest van de procedure bij deze vondeling is uiteraard dezelfde als daarnet beschreven. Om herhaling te vermijden, beperken we ons tot enkele eenvoudige variabelen. Zowel in het persoonlijk dossier [24] als in de vindingakte in de Gentse burgerlijke stand – voor zover bekend bestaat er geen (eerste) geboorteakte [25] – is opnieuw de kleding van de vondeling vermeld: "*een lynwaeten hemde, eenen grysen katoenen lyfrok met zwarte bloemen, een roode katoene muts, een witte katoene ondermuts gebunselt in een witte wolle sargie met dry blauwe strepen ende in eenen witten lynwaten doek*". Na een weekje werd het ukje uitbesteed bij Marcelin Laurier in Volkegem, waar het zou blijven tot bij de opvraging door de moeder.

1.4 Nathalia Van Volsem

We kunnen ons niet inbeelden wat er in de jonge vrouw Eugenia Van Volsem omging. Durfde ze tegen ook maar iemand hierover met een woord reppen? Het en haar leven ging voort. Het contact met mannen ook… Derde maal scheepsrecht? Het interval bedroeg nu wel vijf jaar en er zijn aanwijzingen dat er nu sprake was van een

zekere relatie. Op 13 juli 1840 kwam de spinster Melania Verstraete, maar die ook wel bedrijvig was als vroedvrouw, in het gemeentehuis van Aalter melden dat Eugenia Van Volsem was bevallen. De moeder was toen, volgens haar getuigenis, 30 jaar oud en spinster van stiel. Een dag vroeger had ze een dochter op de wereld gezet in de woning van Karel Francies Van Haele in de Weststraat. Het kind kreeg de naam van Natalia. Als getuige zien we ook een zekere Jan Francies Van Volsem verschijnen. Deze man was 40 jaar oud, wever en woonachtig in Ursel. Hij ondertekende de akte, maar met de spreekwoordelijke *haken en ogen*. Zij had alvast een gelijknamige broer, geboren in Aalter op 23 maart 1800. Het gaat zo goed als zeker om hem.
We zien dus duidelijk een groot verschil met de andere geboorten: zeker in Aalter, nu aangifte bij de (eigen) burgerlijke stand en ook wel betrokken familieleden. Neemt haar leven een nieuwe wending?

2. Eugenia van volsem: stabiliteit en gezinshereniging.

Van de vondelingen van omstreeks 1830 werd ongeveer 75% later met zijn ouder(s) herenigd. [(26)] De broers Petrus De Volder bevonden zich ook in deze situatie. Maar beeld je eens in: in Aalter staat op een novemberdag een in de buurt bekende jonge vrouw opeens met twee kinderen van ruim 10 en 7 jaar. Niemand die ze ooit zag. Ze zegt dat het haar zoontjes zijn. En dat ze Petrus heten. Jaja, allebei. Euh, Petrus De Volder, om volledig te zijn … Hoe reageert die buurt? Gewoon verbaasd, verwonderd? Of afwijzend en spottend? Of meelevend en behulpzaam? Vragen waar we geen antwoord op hebben. We moeten ons, helaas, beperken. De administratie en haar bronnen helpen ons niet voor een kijk op de toenmalige mentaliteit. Of toch voor een klein stukje, namelijk het namenvraagstuk. En dat is niet alleen merkwaardig, maar een heel kluwen.

2.1 4 november 1842: een hoogst merkwaardige hereniging

We beschikken over uiterst weinig informatie over de *teruggave* van beide kinderen. We vermoeden dat hieraan toch enige tijd, en administratieve plichtplegingen, moet(en) voorafgegaan zijn. Het zou ons verbazen dat hun moeder opeens opdook en louter met een *krabbeltje* met haar zoontjes naar huis trok. We zouden een hele hypothese hierrond, vooral op het ambtelijk vlak, kunnen bouwen,

maar houden dit kort. Door de zekerheid over het ouderschap zou men in principe tot strafrechtelijke vervolging kunnen overgaan (het delict werd gedoogd) en kon officieel een vergoeding voor de opvoeding worden gevorderd. [27] Maar beide zaken waren niet bevorderlijk voor hereniging. Moest er niet worden nagegaan of ze zo'n hereniging, niet met één maar met twee in feite wildvreemde, ouder wordende kinderen, zowel mentaal als financieel aankon? Hoe legde ze het trouwens aan boord om aan te tonen dat beiden haar kinderen waren? Eugenia Van Volsem zal wel de enige geweest zijn met kennis van de briefjes, van twee vondelingen met dezelfde naam. Of via haar handschrift?
We beschikken alvast niet over de minste aanwijzing.

Trouwens, de kennis van de Aalterse band hebben we te danken aan een terloopse vermelding, bij beiden de laatste woorden van het allerlaatste regeltje, in de overzichtshistoriek in hun persoonlijk *dossier*. Een zijden draadje dus, in de betekenis van ragfijn.

Het dossier van het oudste kind is gelukkig met twee aanvullende documenten gestoffeerd. [28] Hoe gering de informatie ook is, toch is ze verrijkend en uiteindelijk zelfs van goudwaarde. Het eerste document dateert van 4 november 1842 en deelt ons ambtelijk, sec, mee

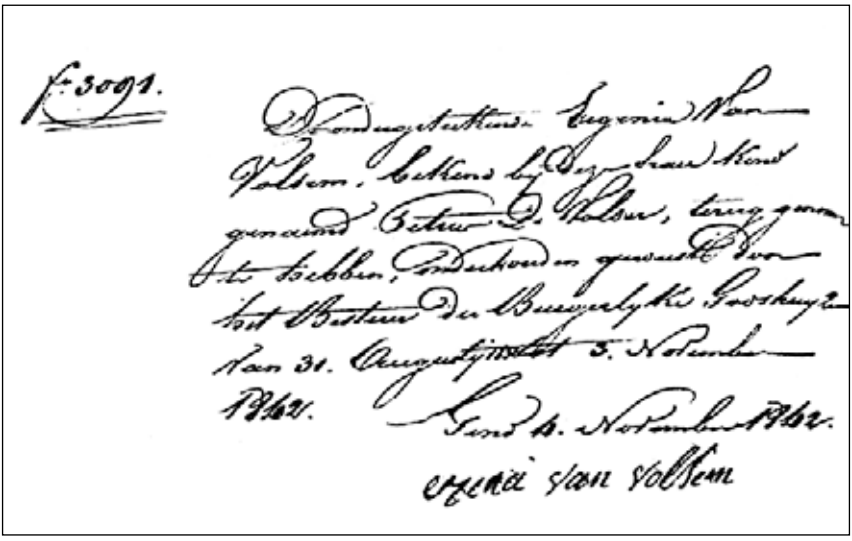

Eugenia Van Volsem onderschrijft de terugname van haar oudste zoon, 4 november 1842. Buiten de naam, vernemen we hierin niets over de moeder.

dat een zekere Eugenia Van Volsem verklaart "*by deze haer kind genaemd Petrus De Volder, terug genomen te hebben, onderhouden geweest door het Bestuer der Burgerlyke Godshuyzen van 31 Augusty 1832 tot 3 November 1842*". Het tweede briefje zaait enkel verwarring. Moesten we niet beter weten, zou de burgemeester van Kwaremont ons op een verkeerd been zetten door te verklaren dat Petrus door *zyne ouders* werd *terug genomen*. Of opnieuw een vervelende trek – zeker voor historisch onderzoek – van de standaardisatie van de administratie? Of was er ook een man aanwezig bij de effectieve ophaling?
Ook voor Petrus nummer twee bestaat een gelijkaardig document van terugname.

Een interessante vaststelling is dat de moeder het eerste document effectief tekent, of beter met haar naam *onderschrijft*. Toegegeven, haar schrijfkunst is vrij beperkt, de schrijfwijze van haar voornaam laat te wensen, maar toch (zie ook 2.3). Met andere woorden, ze genoot een zekere scholing en was het gebruik van een pen zeker niet verleerd. Maar ondanks dit toch positief aspect en zoals hoger beschreven, voelde ze zich tien jaar eerder genoodzaakt haar kind te verstoten, achtte ze zich blijkbaar – economisch – niet in staat het fatsoenlijk op te voeden. Hetzelfde scenario in 1835.
Deze handtekening vormt uiteindelijk een sleutel tot volledige identificatie van de protagonisten.

2.2 7 juni 1844: naamswijziging Van Volsem

Strikt genomen weten we over Eugenia Van Volsem bitter weinig. De documenten bij de hereniging delen ons enkel haar naam en woonplaats mee. Onze andere kennis is gebaseerd op bronnen die na november 1842 aan het licht kwamen. Op het eerste gezicht lijkt het niet moeilijk om een met naam bekende vrouw en twee gelijknamige kinderen terug te vinden. Helaas dateren de bewaarde (en eerste) Aalterse bevolkingsregisters pas van 1847. [(29)] Daarin komen drie vrouwen met de door ons gezochte naam voor. Twee zijn gehuwd, terwijl de ongehuwde te jong is. Er kwam geen enkele Petrus De Volder (Devolder) voor en slechts één Petrus Van Volsem, een broer van de te jonge Eugenia. Dit is uiteraard een toestand van ruim vier jaar later. De ene Eugenia had wel een zoontje Petrus met de leeftijd van het door ons gezochte jongste kind. De naam luidde daarentegen Van Haele. Wat dan met de andere Petrus? Een overlijden leek ons

vrij plausibel, maar … we vonden geen passende akte in Aalter.
In dergelijke gevallen wordt dan ook maar de minste aanwijzing onderzocht. En het gezin Van Haele-Van Volsem leverde toch resultaat. Het koppel bleek namelijk pas op 3 juli 1844 gehuwd en toen werden ook twee kinderen erkend. Het ging om Natalia Van Volsem, geboren in Aalter op 12 juli 1840, en om Petrus Van Volsem, geboren in Aalter op 16 februari 1835. Hiermee vielen onze puzzelstukken nog niet helemaal in elkaar. Maar haar handtekening vertoonde zeer veel gelijkenis met deze op het papiertje van de *terugname*. Daarenboven genoot één bijkomend zinsdeel over Petrus onze bijzondere aandacht: "*en ingeschreven op de registers van den burgerlyken stand van alhier op de daete van zevensten juny jongstleden*". Een dergelijke laattijdige registratie maakt duidelijk dat er iets aan de hand was. Het blijkt inderdaad niet zomaar een geboorteaangifte, maar een uitvoerige registratie op basis van een vonnis van de rechtbank van eerste aanleg in Gent, uitgesproken op 22 mei 1844.

Het document telt zes bladzijden – weliswaar met grote interlinie – en sluit enerzijds perfect aan bij onze theorie, maar roept anderzijds serieuze bedenkingen op. Het verhaal luidt kort dat Eugenia Van Volsem in 1835 van een natuurlijk kind beviel in Aalter, dat zij sindsdien altijd Petrus Van Volsem heeft genoemd (ah ja?). De argumentatie stelt voorts dat het kind dezelfde dag in Lovendegem werd gedoopt en – let op het zeer subtiele woordgebruik – "*et demeure actuellement avec sa mère*" (nu dus bij zijn moeder wonend). De laatste zin vóór de wetgevende basis en de uitspraak was dat de moeder de aangifte bij de burgerlijke stand had verwaarloosd! De rechtbank willigde het verzoek tot inschrijving in en de afschriften werden gratis afgegeven, gezien haar onvermogende staat.

Dit lijkt ons een vrij kort door de bocht genomen beslissing. Blijkbaar stelde zich niemand vragen bij om het even welk aspect van dit voorval. Petrus was bij zijn aankomst in Aalter ruim zeven jaar. Is er gepeild naar zijn vorig verblijf? Maakte geen enkele veldwachter ooit een bemerking? Of speelden ze het spel mee? Zweeg iedereen als een graf (ook de zuster)? Van een lang bewaard geheim gesproken! Of kwam ze hier met nog een leugentje mee weg? Werd die doopakte opgevraagd? Dit speelde mogelijks niet veel rol (tenzij voor de datum). Maar waarom in Lovendegem gedoopt? Wist echt niemand iets af van de realiteit? Wist de moeder niet van de inschrijving in de burgerlijke stand, via een akte van vinding? Of deed ze maar alsof haar neus bloedde. Dit kind heeft in principe twee als

dusdanig geldende geboorteakten! Ook de burgemeester-ambtenaar van de burgerlijke stand schiet hierbij danig tekort! Het waarom van de zaak lijkt wel duidelijk. Met het oog op de erkenning bij het huwelijk was namelijk een document nodig waaruit de band tussen Eugenia Van Volsem en Petrus De Volder - welke naam ze blijkbaar wou doodzwijgen - de jongere bleek. Het voorleggen van de vindingakte en een naamswijziging konden hiertoe volstaan. Maar dit hield bijgevolg het erkennen en in zekere zin publiek maken van de onverkwikkelijke zaak in. Ook in een periode dat men wel wat gewoon was inzake ongehuwde moeders, verdachte kindersterfte, de vondelingenschuif enz. toch een stap te ver? (30) En hoe en wat legde Eugenia uit aan haar toekomstige?

Een andere vraag: waarom is er geen sprake van Petrus de oudere? Van hem was er natuurlijk een echte geboorteakte (en nadien ook een vindingakte). Zijn eerste naam was (al) Petrus Van Volsem.

2.3 3 juli 1844: naamswijziging Van Haele

Zoals hoger aangehaald huwde Eugenia Van Volsem op 3 juli 1844 en werden hierbij twee voorhuwelijkse kinderen erkend. Zo werd de officiële Petrus De Volder de jongere alias Van Volsem - voor de moeder en ook officieel via een verdoezelend vonnis, maar voor die jongen een kortstondige naamswijziging - nu definitief Petrus Van Haele. In praktijk blijkt Eugenia toen minstens al driemaal moeder te zijn geweest. Waarom werd Petrus de oudere niet erkend? De enige resterende mogelijkheid was dat dit kind niet bij het nieuwe gezin woonde. Terloops gezegd, de erkende Natalia was vermoedelijk een kind van hen samen (zie 1.4).

We keren terug naar november 1842. Petrus De Volder de oudere was een goede tien jaar en verbleef, na ernstige feiten in april van dat jaar, bij een tweede pleeggezin. Alles wees er op dat het hem daar goed ging. Plots moest hij mee naar Aalter, met iemand die beweerde zijn moeder te zijn. Hij werd daar dan geconfronteerd met een hem onbekende broer, nota bene met een identieke naam, een zusje en een man, die hij misschien als zijn vader moest beschouwen. Met de bedenking dat hij het al eens op een lopen zette, borrelde het idee op dat hij in zijn echte *thuis* niet kon aarden. Moesten we hem opnieuw in Kwaremont zoeken? Er was daarenboven het vermoeden dat hij ziek was, daar er werd onderhandeld over een ho-

gere vergoeding. Kon hij thuis wel de nodige verzorging genieten? Kwam hij überhaupt wel naar Aalter? Op de laatste vraag moeten we het antwoord schuldig blijven, maar Petrus ging ontegensprekelijk terug naar Kwaremont. De jongen had zeker gezondheidsproblemen, want hij overleed aldaar op 17 april 1843. Als officiële woonplaats werd Gent genoteerd. Zijn pleegvader was een eenvoudige spinner, die ondanks dat, dit zieke vondelingkind probeerde met de beste zorgen te omringen. Een erkenning in Aalter, en eventueel voorafgaande formaliteiten, hoefde dus niet meer…
Hiermee valt het officiële doek over zowel Petrus De Volder de oudere als Petrus De Volder de jongere.

Het gezin Van Haele-Van Volsem kreeg in de Weststraat nog enkele kinderen en verhuisde in november 1853 naar Zonnebeke. Petrus Van Haele huwde op 28 november 1866 in Ieper met Ursula Philomena Boudry. Hij was toen al vader van Karel Lodewijk Van Haele, die hij negen dagen vroeger bij de geboorte zelf ging aangeven en erkende. Een familietrekje? Hij overleed in Ieper op 9 december 1867, pas 32 jaar oud. Zijn wettelijke ouders waren beiden nog in leven.

BESLUIT

Eugenia Van Volsem zal niet gedacht hebben dat ooit iemand belangstelling zou hebben voor haar moeilijke leven, zij die vermoedelijk nooit van lokale geschiedenis of genealogie heeft gehoord, en waarvan door tijdgenoten enkel het laatste in elitaire milieus was bekend. Wie trouwens de familie Van Volsem bestudeert, zal verrast zijn, met een rijkelijk laat aangegeven kind dat wordt erkend, een Gentse naamgenoot die spoorloos verdwijnt (want verder levend en overleden als De Volder), en waarschijnlijk veel vragen, tenzij geluk… Wie dan de stamboom Van Haele opstelt, zal ook op de erkenning van dat kind botsen, maar niet op het vondelingverleden. Wij beoogden een andere geschiedenis, die van een vondeling. Op de vooravond van de nationale feestdag blijkt dit een gitzwarte bladzijde van onze *nationale, gewijde geschiedenis* …

Het *verhaal* van Eugenia Van Volsem en haar twee eerstgeborenen is in meerdere opzichten opmerkelijk. Slechts ongeveer één op tien ongehuwde moeders baarde meerdere natuurlijke kinderen. De oorzaak, zeker op het 19de-eeuwse platteland, had doorgaans niets van

doen met seksueel feminisme, maar was louter te wijten aan de voor de massa belabberde sociaaleconomische toestand. In het kader van deze ene case konden we (te) weinig aandacht schenken aan het verval van de linnennijverheid, de beginnende crisis, het uitstel van huwelijken enz. Dit aspect van ons verleden, waarbij de elite en de Kerk op zijn minst een dubbele moraal kunnen worden aangewreven, ging zo ver dat een deel van de bevolking geen mogelijkheid meer zag zijn eigen kind(eren) op te voeden.

Deze gedupeerden waren zogezegd *kinderen van de natie*, maar in werkelijkheid *kinderen van de rekening*. Onze twee Petrussen hadden het beter getroffen, in die zin dat ze een normale familienaam hadden en de zuigelingenperiode *overleefden*. Misschien was dit voor de oudste vrij letterlijk te nemen. Het bleek maar uitstel. Daarnaast werd slechts 5% (31) ooit herenigd met een natuurlijke ouder. In welke mate was dit een verbetering? Van het ene arme gezin naar het andere? Met een ander dialect. Hoe werden ze in de nieuwe gemeenschap onthaald? Petrus de oudere hield het vlug voor bekeken. We hebben er trouwens geen flauw idee van wie wat van de hele historie afwist. Maar gissen door de goegemeente kan psychologisch nog minder draaglijk zijn. De houding van het Aalterse bestuur lijkt er ook een van potjes gedekt houden. Petrus de jongere was 9 jaar toen hij in korte tijd tweemaal een andere familienaam kreeg: de eerste maal vermomd alsof hij officieel niet bestond en de tweede maal door het huwelijk van zijn moeder (ook reden hereniging?). Hij besefte dit vermoedelijk niet ten volle. Zou de verhuis naar een andere streek voor hem, en misschien nog meer voor zijn moeder, geen verademing zijn geweest? Waren de fysische en mentale sporen van het vondelingschap onuitwisbaar, dat ook hij voortijdig overleed? Nam Eugenia Van Volsem enkele antwoorden op de vele vragen mee in haar graf?

20 juli 2016
Filip BASTIAEN & Luc DE BAETS

Noten:

[1] F. BASTIAEN, *Johannes Francies van Aeltre*, een vondeling, in Land van de Woestijne, jg. 10 (1987), nr. 4, p. 13-19 en F. BASTIAEN, *Sprokkels uit het rijke Aalterse archief. Van Hoecke? Bienfait! Een Aalterse vondeling, 1827-1828*, in Land van de Woestijne, jg. 38 (2015), nr. 1, p. 23-34.

[2] Andere momenteel geplande publicaties (werktitels) van dezelfde auteurs zijn:

Eerst vondeling, later verstoteling. De levensloop van Aalterse bestedelingen, 1829-1862, te verschijnen in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 67 (2016); *Aalterse pleeggezinnen voor Gentse vondelingen, 1829-1862*, te verschijnen in De Levensboom, jg. 29 (2016), en *Barbara Camelia (Gent 1830 – Geel 1892): verworpen, verkracht, verdwaald*, te verschijnen in Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland, jg. 31 (2017).

[3] Met dank aan Daniël De Baets uit Lovendegem, die nieuwe elementen aanbracht.

[4] Alle gegevens over geboorte, huwelijk en overlijden zijn geput uit registers van de burgerlijke stand van de vermelde gemeente. We verwijzen er verder niet naar. Voor Aalter zijn al heel wat gegevens online raadpleegbaar via http://www.aalter.be/archief. Voor andere gemeenten (Gent, Ursel, Lovendegem enz.) kan men terecht op ofwel de site van het Algemeen rijksarchief (http://search.arch.be) of op een Nederlandse site. Gezien deze laatste over geen officiële toestemmingen beschikt, nemen we de link niet op.

[5] C. VANDENBROEKE, *Sociale geschiedenis van het Vlaamse volk*, Leuven (Kritak, 4de druk), 1985, grafiek p. 122; C. VANDENBROEKE, *Vrijen & trouwen van de Middeleeuwen tot heden*, Brussel (Elsevier), 1986, p. 87; K. MATTHIJS, *De mateloze negentiende eeuw: bevolking, huwelijk, gezin en sociale verandering*, Leuven (Universitaire pers), 2001, p. 143 vermeldt nationale cijfers oplopend tot 9% en F. BASTIAEN, *Krachtlijnen van het demografisch proces*, in F. BASTIAEN e.a., *Geschiedenis van Bellem*, Aalter, 1994, p. 342 vermeldt dat het cijfer toen lokaal ongeveer 5% van alle geboorten bedroeg.

[6] E. DE WULF, *Vrijen en trouwen te Deinze (1699-1893). Een historisch-demografische studie van het premaritaal gedrag in een kleine stad*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UGent, 2002, op http://www.ethesis.net/vrijen_en_trouwen/deinze, niet-gepagineerd, onder 8.4.

[7] http://www.ocmwgent.be/assets/documents/Archief/Tekst%20vondelingen.pdf p. 4 (raadpleging 15 juli 2016).

[8] In Antwerpen spreekt men van *schuifke*. Dit instrument kan allerlei vormen hebben, zoals bijvoorbeeld een naar binnen draaiende plank. Het was in elk geval een soort *brievenbus*.

[9] L. CEÛPPENS, *Levensloopanalyse van de Gentse vondelingen uit 1830-1831*, onuitgegeven licentiaatsscriptie Geschiedenis UGent, 2006, p. 23.

[10] Informatie over de kapel Sint-Jan-in-d'Olie op https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/24494 (raadpleging op 29 juni 2016).

[11] L. CEÛPPENS, *a.w.*, p. 24.

[12] Alle verwijzingen naar concrete elementen over de eerste levensjaren van Petrus, zoals data en plaatsen, zijn geput uit dat dossier. Hierna doen we er geen verwijzing meer naar: Archief ocmw-Gent, *fonds Commissie van Burgerlijke Godshuizen*, vondelingenregisters (dossier 3091); online raadpleegbaar via http://www.ocmwgent.be/OCMW/raadplegen-archief-en-bibliotheek/vondeling-opzoeken.html.

[13] L. CEÛPPENS, *a.w.*, p. 88 (meer bepaald de noten).

[14] Lees hierover bv. W. VAN OST, *Met naam en toenaam. Voornamen, familienamen en bekende merknamen*, Antwerpen (Garant), 2012, p. 83-88 (hoofdstuk 8 over vondelingennamen); V. VAN GASTEL, *Bijdrage tot de studie van de vondelingennamen: de Antwerpse schuifkinderen (1812-1860)*, Leuven (Universiteit Leuven, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte), 1986, 330p.; W. VAN LANGENDOCNK, *Vondelingennamen en hun classificatie*, in Naamkunde,

Tijdschrift voor naamkunde in het Nederlandse taalgebied, jg. 35 (2003-2004), p. 1-10 en andere; lokaal is er A. RYSERHOVE, *Namen van vondelingen*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 5 (1953), p. 172.

[15] Vanaf de Franse tijd was dit aspect strikt gereglementeerd: K. ROTSAERT, *Vondelingen in de 19de eeuw: 'kinderen van de natie'*, in Brugs Ommeland, jg. 54 (2014), nr. 4, p. 243.

[16] Dit is een zeer sterk vereenvoudigde voorstelling van de feiten. Meer informatie in L. CEÛPPENS, *a.w.*, p. 92-93.

[17] C. VANDENBROEKE, *Vrijen en trouwen van de Middeleeuwen tot heden*, Brussel (Elsevier), 1986, p. 216.

[18] http://www.ocmwgent.be/assets/documents/Archief/Tekst%20vondelingen.pdf p. 2 (raadpleging 15 juli 2016): er zouden door ambtenaren van de Burgerlijke Godshuizen inspectiereizen zijn uitgevoerd, maar tot nu kwamen hiervan zeer weinig verslagen aan het licht. Voor een beperkt aantal kinderen kwam er een klacht door verontwaardigde buren, door inzet voor bedelarij en dergelijke.

[19] Toch biedt grafologie of forensisch handschriftonderzoek geen absolute zekerheid, zie bv. H. MERCKELBACH, *De wankele basis van de forensische handschriftkunde*, in Nederlands juristenblad, afl. 7 (19 feb. 2010), p. 413-146 (online http://www.haraldmerckelbach.nl/artikelen_nederlands/2010/Forensische%20Handschriftkunde.pdf). De vermelde conclusies zijn gebaseerd op onze eigen beperkte paleografische kennis.

[20] De hulpwetenschap *paleografie* houdt zich bezig met het bestuderen en ontcijferen van oude handschriften en archiefstukken. Bepaalde soorten schrift zijn verspreid vanaf specifieke momenten en vanuit bepaalde centra (https://nl.wikipedia.org/wiki/Paleografie; 19 juli 2016).

[21] Zie bv. C. VANDENBROEKE, *Sociale geschiedenis* …, p. 274-275; A.M. VERMEULEN, *Determinanten van het alfabetisatieproces te Gent in de 19de eeuw*, in Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde Gent, jb. 38 (1984; nieuwe reeks), raakt dit zijdelings aan p. 140.

[22] Met dank aan de heer Romain Coppens van Lovendegem die ons zeer welwillend het doopregister en de akte liet inkijken en fotograferen.

[23] Veel informatie is hierover uiteraard niet beschikbaar, zie L. CEÛPPENS, *a.w.*, p. 87.

[24] Archief ocmw-Gent, *fonds Commissie van Burgerlijke Godshuizen*, vondelingenregisters (dossier 3513); online raadpleegbaar via http://www.ocmwgent.be/OCMW/raadplegen-archief-en-bibliotheek/vondeling-opzoeken.html.

[25] In de burgerlijke stand van Lovendegem is op 29 januari 1835 wel een natuurlijk kind aangegeven door de vroedvrouw Carolina Therese Pauwels. Het was diezelfde namiddag geboren in de woning van de 41-jarige wever Baudewyn Claeys, die als getuige bij de aangifte fungeerde. Het kind kreeg ook de voornaam Petrus, zoontje van de 19-jarige ongehuwde spinster Maria Theresia Slock, geboren en woonachtig in Lovendegem. Het is duidelijk dat het niet om onze vondeling gaat. In Aalter is evenmin een geboorteakte voor een Petrus Van Volsem of De Volder te vinden, wat evident is zoals verder zal blijken. Inzake de geboorteplaats moeten we trouwens de moeder op haar woord geloven …

[26] L. CEÛPPENS, *a.w.*, p. 96. Deze cijfers zijn weliswaar op een beperkt staal gebaseerd.

[27] IBIDEM, p. 45.

[28] Tijdens het schrijven van onze tekst (15-20 juli 2016) voegde de archiefbeheerder

stukken toe in het digitaal dossier. Wie weet volgt er later nog meer, zeker voor de tweede zoon. Het doel van het digitaliseren is om de originele documenten te beschermen. We respecteren dit lovenswaardig initiatief, waardoor we misschien niet over alle gegevens beschikken. Hopelijk wijzigt dit niets aan onze krachtlijnen.

[29] Deze bron is nu zeer goed te raadplegen, doordat een nieuwe klapper alle inwoners vermeldt, terwijl dit oorspronkelijk was beperkt tot hoofdzakelijk de huishoudhoofden, alleenstaanden en inwonend personeel, waardoor tal van gezinsleden moeilijk waren te traceren. Deze nieuwe index is ook online te raadplegen op http://www.aalter.be/archief: J. MAEBE & F. BASTIAEN, *Aalter. Bevolkingsregister 1847-1856. Index*, Aalter, 2015, 254p.

[30] Inzake de mentaliteit, de soms dubbele houding van de Kerk enz. is het hoofdstuk *Seks voor en buiten het huwelijk* in C. VANDENBROEKE, *Vrijen* ..., p. 73-90 zeer interessant.

[31] Hoger vermeldden we 75%, maar dit sloeg op vondelingen van omstreeks 1830. Deze specifieke studie nam slechts een beperkt aantal vondelingen in beschouwing (zie noot 26). Algemeen en volgens meerdere studies houdt men het op 5%, wat een stuk realistischer lijkt.

Meer over de geschiedenis van Aalter:
http://geschiedenisvanaalter.blogspot.com